ՄԻՋԱԶԳԱՅԻՆ ԳԻՏԱԺՈՂՈՎ՝ «ՎԻՄԱԳՐԱԿԱՆ ՄՇԱԿՈՒՅԹ. ԺԱՅՌԱՊԱՏԿԵՐՆԵՐԻՑ ՄԻՆՉԵՎ ՄԵՐ ՕՐԵՐ»

ՀՀ ԳԱԱ հնագիտության և ազգագրության ինստիտուտում ս.թ. նոյեմբերի 10-ից 11-ը տեղի ունեցավ Հայկական լեռնաշխարհում վիմագրական մշակույթը լուսաբանող միջազգային գիտաժողով՝ նվիրված ՀՀ գիտությունների ազգային ակադեմիայի հիմնադրման 80-ամյակին: Ուղիղ ութ տասնամյակ առաջ՝ 1943 թ. նոյեմբերի 10-ին, ՀՍՍՀ կառավարության որոշմամբ ստեղծվում է Հայաստանի գիտությունների ակադեմիան, որի առաջին նախագահ է ընտրվում անվանի արևելագետ, ակադեմիկոս Հովսեփ Օրբելին (1887-1961): Նշանավոր կովկասագետ, ակադեմիկոս Նիկողայոս Մառի աշակերտ Հ. Օրբելին 1906 թվականից, մասնակցելով Բագրատունյաց Հայաստանի մայրաքաղաք Անիի հնագիտական պեղումներին, հիրավի դարձավ միջնադարյան Անիի վիմագրական ժառանգության առաջին վերծանողը (շուրջ 300 միավոր): Արդյունքը «Դիվան հայ վիմագրության» ակադեմիական մատենաշարի առաջին՝ Անի քաղաքի վիմագրերին նվիրված պրակն էր, որը հրատարակվեց Օրբելու մահից տարիներ անց՝ 1966 թ., վիմագրագետ Սեդրակ Բարխուդարյանի խմբագրությամբ և ընդարձակ առաջաբանով:

Թեմատիկ առումով գիտաժողովն աննախադեպ էր: Սա Հայաստանում անցկացված առաջին վիմագրագիտական միջազգային համաժողովն էր, որը բացման խոսքում կարևորեցին նաև ՀՀ ԳԱԱ հնագիտության և ազգագրության ինստիտուտի գիտական ղեկավար, ՀՀ ԳԱԱ թղթակից անդամ, պ.գ.դ. Պավել Ավետիսյանը, նույն ինստիտուտի տնօրեն, պ.գ.թ. Արսեն Բոբոխյանը և վիմագրության բաժնի վարիչի պաշտոնակատար, պ.գ.թ. Արսեն Հարությունյանը: Գիտաժողովի մասնակից 25 զեկուցողները ներկայացնում էին ինչպես Հայաստանի տարբեր գիտական հաստատությունները՝ ՀՀ ԳԱԱ հնագիտության և ազգագրության, պատմության, լեզվի, արվեստի, արևելագիտության ինստիտուտները, Մաշտոցյան Մատենադարանը, «Էրեբունի» պատմահնագիտական արգելոց-թանգարանը, Պատմամշակութային ժառանգության գիտահետազոտական կենտրոնը, Վ. Բրյուսովի անվան համալսարանը, այնպես էլ արտերկրի նշանավոր գիտակրթական կենտրոնները՝ Մյունստերի և Բեռլինի ազատ համալսարանները (Գերմանիա), Լոզանի դաշնային տեխնոլոգիական ինստիտուտը (Շվեյցարիա), Թբիլիսիի Գ. Ծերեթելիի անվան արևելագիտության ինստիտուտն ու Իլյա պետական համալսարանը (Վրաստան):

Գիտաժողովի յոթ նիստերը թեմատիկ առումով բազմազան էին՝ ժայռապատկերագրությունից մինչև ոչ պաշտոնական վիմագրություն՝ գրաֆիտի, ժամանակագրորեն՝ Ք.ա. VII-V հազարամյակից մինչև մեր օրեր: Առանցքում, անշուշտ, վիմագրական ավանդույթն էր՝ քարի վրա պատկեր ու գիր թողնելու մարդկային մտածողության ու գործելակերպի դրսևորումներից մեկը, որը վաղնջական ժամանակներից տեղեկույթի փոխանցման պարզագույն՝ գծապատկերային ձևերից հասել է գրային համակարգի զարգացման մի քանի

փուլերի՝ սեպագրություն, արամեերեն, հունարեն, լատիներեն և, վերջապես, հայ վիմագրություն:

Ժայռապատկերագրությանը նվիրված առաջին նիստում ընդգրկված չորս զեկուցումները նվիրված էին ժայռապատկերի միջոցով տեղեկույթի փոխանցման ու ընկալման վաղ դրսևորումներին (Կարեն Թոխաթյան, ՊԻ, Աննա Խեչոյան, ՀԱԻ), ինչպես նաև ասորեստանյան ժայռային սեպագրերի էվոլյուցիային (Ալեքսանդր Յոհաննես Էդմոնդս, Մյունստերի համալսարան) ու գաղափարագրային մտածողության գեղարվեստական դրսևորումներին (Գայանե Պողոսյան, արվ. ինս.): **Նախամաշտոցյան գրային համակարգերից** Վանի թագավորության սեպագրությանն էր նվիրված երկրորդ նիստը, որտեղ ներկայացված առաջին զեկուցումն ըստ էության սահմանում էր սեպագրի՝ իբրև ուրարտական կայսրության սահմանագոտի լինելը Բիայնիլի և Էթիունի երկրների միջև (Միքայել Բադալյան, «Էրեբունի» ՊՀԱԹ): Այս համատեքստում շեշտադրվեց գերմանացի նշանավոր արևելագետ-հայագետ Կ.Ֆ. Լեման-Հաուպտի կատարած հետազոտությունները սեպագրագիտության ասպարեզում՝ վեր հանելով գիտնականի եզրահանգումները Վանի թագավորության երկլեզվյան արձանագրությունների վերաբերյալ (Վահե Սարգսյան, «Էրեբունի» ՊՀԱԹ): Թերևս միակ բացառությունն այս նիստին ոչ վիմագիր՝ վրացական արծաթե սպասքի արամեերեն (արամեատառ) արձանագրություններին նվիրված զեկուցումն էր (Հելեն Գիունաշվիլի, Թբիլիսիի ԱԻ, Իլյա պետական համալսարան):

Հայ վիմագրությանը նվիրված նիստերը թեմատիկ առումով ևս բազմազան էին՝ վիմագրական լեզվաբանություն, նորահայտ և այլալեզու վիմագրեր, գրաֆիտի, վիմագրերի թվայնացման խնդիրներ և այլն: Առաջին մասը նվիրված էր հայ հնագիտական ու մատենագրական հուշարձանների համապատկերում վիմագրերի առանցքային նշանակությանը. ներկայացվեցին Եղիպատրուշից հայտնի 855 թվակիր տապանագիրը (Աշոտ Մանուչարյան, ՀԱԻ), Խամշի վանքից հայտնի Աղվանից Ներսես կաթողիկոսի 1251 թ. վիմագիր «կոնդակը» (Հուսիկ Մելքոնյան, ՀԱԻ), Երուսաղեմի Սրբոց Հակոբյանց վանքի վիմագրական ժառանգությունը (Խաչիկ Հարությունյան, ՊՄԺԳՀԿ/ՄՄ), Սոթք գավառի վիմագրերի ուսումնասիրության պատմությունը (Ավետիս Գրիգորյան, ՀԱԻ), ինչպես նաև Մայր Աթոռ Ս. Էջմիածնում՝ XVIII դարավերջին իրականացված շինարարության մեկենասների հետ Ղուկաս Ա Կարնեցի Ամենայն Հայոց կաթողիկոսի (1780-1799) նամակագրությունը, որտեղ բացառիկ տեղեկություններ կան նաև վիմագիր կազմելու մանրամասների շուրջ (Արսեն Հարությունյան, ՀԱԻ/ՄՄ):

Ինքնին ուշագրավ էին նաև հայ վիմագրական լեզվաբանությանը նվիրված զեկուցումները՝ նվիրված Բղենո Նորավանքի վիմագրերի լեզվաբանական խնդիրներին (Մաթիաս Ֆրից, Բեռլինի ազատ համալսարան), վիմագրերում ջրանուններին ու ջրային տարածքներին առնչվող եզրույթներին (Տորք Դալալյան, ՀԱԻ/ԼԻ), Հյուսիսային Նախիջևանի և Վայոց ձորի վիմագրերում Ճահուկ-Վայքի միջբարբառի դրսևորումներին (Արտակ Վարդանյան, ԼԻ):

Նորահայտ վիմագրերին նվիրված նիստում ներկայացվեցին վերջին տարիներին հնագիտական պեղումներով և վիմագրագիտական ուսումնասիրություններով փաստագրված վիմագրերը, ի մասնավորի՝ Բարձրաքաշ Ս. Գրիգոր վանքի (Արման Նալբանդյան, ՊՄԺԳՀԿ/ՀԱԻ), Որոտնավանքի (Հայկ Հակոբյան, ՀԱԻ/ՄՄ), Խոզնավարի միջնադարյան հուշարձանների (Սաթենիկ Խուրշուդյան, ՀԱԻ), ինչպես նաև Սարգիս արք. Ջալալյանցի «Ճանապարհորդութիւն ի Մեծն Հայաստան» երկհատոր (1842, 1858 թթ.) տեղագրության մեջ առաջին անգամ վկայված վիմագրերը (Սուսաննա Ադամյան, ՀԱԻ):

Այլալեզու վիմագրերին նվիրված նիստում ուշագրավ էին Դաշտադեմի դղյակի պատմության համար առանցքային համարվող հունարեն, արաբերեն ու հայերեն վիմագրերը (Աստղիկ Բաբաջանյան, ՀԱԻ), ինչպես նաև Որոտնավան գյուղի ուշմիջնադարյան արաբատառ տապանագրերը (Տիգրան Միքայելյան, ԱԻ): Գիտաժողովի վերջին նիստն ամփոփվեց XX-XXI դդ. գրաֆիտային արձանագրություններին նվիրված զեկուցումներով (Ամալյա Դիլանյան, ՀԱԻ, Լիլիթ Սիմոնյան, ՀԱԻ, Հայկ Հակոբյան, ՀԱԻ/ՄՄ), ինչպես նաև հայ վիմագիր ժառանգության թվայնացման խնդիրներին ու ձեռքբերումներին առնչվող զեկուցմամբ (Համեստ Թամրազյան, Լոզանի դաշնային տեխնոլոգիական ինստիտուտ, Գայանե Հովհաննիսյան, Բրյուսովի անվան համալսարան):

Գրեթե բոլոր զեկուցումներն ուղեկցվում էին ցուցադրանյութերով, ամփոփվում բուռն քննարկում-հարցադրումներով: Նիստի վերջում ինստիտուտի ազգագրության բաժնի վարիչ, պ.գ.թ. Սուրեն Հոբոսյանը և վիմագրության բաժնի վարիչի պաշտոնակատար, գիտաժողովի աշխատանքները համակարգող, պ.գ.թ. Արսեն Հարությունյանը հանդես եկան ամփոփիչ ելույթներով:

ԱՐՍԵՆ ՀԱՐՈՒԹՅՈՒՆՅԱՆ
Պատմական գիտությունների թեկնածու